

जिल्हा परिषदांमध्ये स्थापन करण्यात आलेल्या
महिला व बाल कल्याण समितीने राबवावयाच्या
योजनांबाबत.

महाराष्ट्र शासन
ग्राम विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र. १६९ /E- ११४४५२६/यो-११
बांधकाम भवन, तळमजला
२५ मझबान रोड, फोर्ट, मुंबई ४०० ००१
दिनांक: ३० मे, २०२५

संदर्भ-

- १)ग्राम विकास विभाग शासन निर्णय क्रमांक : झेडपीए २०१३/प्र.क्र. ७६/पंरा-१,दि.२४ जानेवारी,२०१४.
- २)ग्राम विकास विभाग शासन पुरक पत्र क्रमांक: झेडपीए २०१५/प्र.क्र. ७७/पंरा-१,दि.२५ ऑगस्ट,२०१५
- ३)ग्राम विकास विभाग शासन शुध्दीपत्रक क्रमांक झेडपीए २०१३/प्र.क्र. ७६/पंरा-१,
दि.१९ जानेवारी,२०२१
- ४)महिला व बालविकास विभाग शासन निर्णय क्रमांक :- मसपु- २०२३/प्र.क्र. १४२/कार्या-२ ,
दि.९ मे, २०२३

शासन निर्णय -

महिला व बाल विकासाशी संबंधित विविध कार्यक्रम राबविण्यासाठी सर्व जिल्हा परिषदांमध्ये महिला व बाल कल्याण समितीची स्थापना करण्यात आलेली आहे. या समितीने राबवावयाचे कार्यक्रम/योजना संदर्भ क्र. १ ते ३ च्या शासन निर्णयानुसार राबविण्यात येतात. तथापि या योजनांचे एकत्रिकरण करणे आवश्यक असल्याचे शासनाच्या निदर्शनास आल्याने संदर्भाधिन सर्व शासन निर्णय, शुध्दीपत्रक व परिपत्रकांचे एकत्रिकरण करून आदेश पारित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. महिला व मुलींना सर्व क्षेत्रात सक्षम करण्यासाठी जिल्हा परिषद क्षेत्रात महिला व बाल कल्याण समित्यांमार्फत जिल्हा परिषद उत्पन्नाच्या १० टक्के निधीतून खालील योजना सक्षमपणे राबविण्याचा शासनाने निर्णय घेतला असून संदर्भ क्र. १ ते ३ येथील शासन निर्णय, पुरक पत्रे व शुध्दीपत्रके या द्वारे अधिक्रमित करून पुढीलप्रमाणे शासन निर्णय घेण्यात येत आहे.

गट "अ" प्रशिक्षण व सक्षमीकरणाच्या योजना :-

१) मुलींना व महिलांना व्यावसायिक व तांत्रिक प्रशिक्षण :-

महिला व मुलींना व्यावसायिक व तांत्रिक प्रशिक्षणासाठी सुविधा उपलब्ध व्हावी म्हणून व्यावसायिक व तांत्रिक प्रशिक्षणाच्या योजना राबवाव्यात. केंद्र शासनाचे उद्योजकता विकास व तांत्रिक प्रशिक्षण, कौशल्य वृद्धी उपक्रम, व्यावसायिक प्रशिक्षण कार्यक्रम इ. योजने अंतर्गत व त्यांचे मार्फत प्रशिक्षण आयोजित करावे. व्होकेशनल ट्रेनिंग प्रोव्हायडर व कोर्सची माहिती www.sdi.gov.in & www.dget.nic.in/mes या

वेबसाईटवर उपलब्ध आहे. व्यक्तीमत्त्व विकास, ब्युटी पार्लर प्रशिक्षण, केटरिंग, बेकिंग अशा विशिष्ट पध्दतीच्या स्वयंपाकाचे प्रशिक्षण, दुग्धजन्य पदार्थाचे उत्पादन, फुड प्रोसेसिंग, शिवणकाम व फॅशन डिझायनिंग प्रशिक्षण, संगणक दुरुस्ती, मोटार ड्रायव्हिंग, मराठी / इंग्रजी टायपिंग, इमिटेशन ज्वेलरी मेकींग, लघुलेखन, सेल्स गर्ल, विमा एजंट, परिचारिका (नर्स) प्रशिक्षण, घनकचरा प्रशिक्षण व बायोगॅस (कचऱ्यापासून खत निर्मिती, गांडूळखत, कचऱ्याचे विभाजन व व्यवस्थापन), रोपवाटिका तसेच शोभिवंत फुडझाडांची व औषधी वनस्पतींची लागवड व विक्री, इत्यादी प्रशिक्षण स्थानिक पातळीवरील गरज लक्षात घेवून प्रशिक्षण आयोजित करावीत. या योजनेखाली मान्यताप्राप्त संस्थेत प्रशिक्षण घेणाऱ्या महिलांना प्रति लाभार्थी रु. ५,०००/- पर्यंत महिला व बाल कल्याण समितीस खर्च करता येईल. प्रशिक्षण शुल्काच्या रक्कमेच्या १० टक्के रक्कम लाभार्थ्याने स्वतः भरावी. प्रशिक्षण कालावधी जास्तीत जास्त १ वर्षाचा असावा. तसेच मुलींना व महिलांना व्यावसायिक व तांत्रिक प्रशिक्षण देण्याबरोबरच त्यांना राज्यातील विविध शासकीय / निमशासकीय कार्यालयातील रिक्त पदे व महिलांसाठी आरक्षित ३०% पदे याबाबतची माहिती देण्यात यावी. त्यांना सदर पदांसाठी अर्ज उपलब्ध करून देणे आर्थिक दृष्ट्या दुर्बल घटकांसाठी आवश्यक ती फी उपलब्ध करून देणे. अशा पदांसाठी असलेल्या स्पर्धा परिक्षांसाठी प्रशिक्षण देणे व सरावासाठी / अभ्यासासाठी पुस्तके उपलब्ध करून देण्यासाठी तालुकास्तरावर वाचनालय सुरु करणे. त्याचप्रमाणे या संदर्भात प्रथमतः महिन्यातून एकदा व जास्त प्रतिसाद लाभल्यास पंधरा दिवसातून / आठवड्यातून एकदा जिल्हा स्तरावर / तालुकास्तरावर मार्गदर्शन शिबीर आयोजित करण्यात यावे.

२) मुलींना स्वसंरक्षणासाठी व त्यांच्या शारिरीक विकासासाठी प्रशिक्षण :-

महिला व मुलींवर होणारे अन्याय, त्यांचे होणारे लैंगिक शोषण अशा प्रकारच्या अत्याचारांना सक्षमपणे तोंड देता यावे, यासाठी इयत्ता ४ ते १० वी पर्यंतच्या व महाविद्यालयातील मुलींना तसेच शाळेतील इच्छूक महिला शिक्षकांना ज्युडो कराटे, योगा व जीवन कौशल्य प्रशिक्षण (Life skill education) यांचे ९० दिवस किंवा १२० तासांचे प्रशिक्षण देण्यात यावे. सदर प्रशिक्षण स्थानिक ग्रामपंचायत व शाळा व्यवस्थापन समिती यांच्या मान्यतेने आयोजित करावे. या योजनेअंतर्गत प्रत्येक प्रशिक्षणार्थीवर जास्तीत जास्त रु. १०००/- (रु. एक हजार फक्त) पर्यंत खर्च करण्यात यावा. या योजनेवर पूर्ण नियंत्रण महिला व बाल कल्याण समितीचे राहिल. या प्रशिक्षणासाठी ज्युडो, कराटे व योगाचे प्रशिक्षण पुर्ण केलेल्या व जिल्हा क्रीडा अधिकारी यांचे प्रमाणपत्र असलेल्या प्रशिक्षकाची निवड करण्यात येईल.

३) महिलांसाठी समुपदेशन केंद्र :-

कुटुंबातील मारहाण, लैंगिक छळ व इतर तऱ्हेने त्रासलेल्या तसेच मानसिकदृष्ट्या असंतुलित महिलांच्या सामाजिक, मानसशास्त्रीय, कायदेशीर समुपदेशनासाठी सदर योजना राबवावी. समुपदेशन केंद्र स्वयंसेवी संस्थेमार्फत चालविण्यात यावे. यासाठी समुपदेशक व विधी सल्लागार यांच्या मानधनावर खर्च करण्यात यावा. स्वयंसेवी संस्थेची निवड त्रिसदस्यीस समिती मार्फत करण्यात येईल. मुख्य कार्यकारी अधिकारी हे त्या समितीचे अध्यक्ष, उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (बा.क.) हे सचिव व समाज कल्याण अधिकारी

हे सदस्य असतील. ज्या संस्थेकडे यापूर्वीच अशा प्रकारच्या समुपदेशनासाठी आवश्यक मनुष्यबळ, आर्थिक क्षमता, जागा, अनुभव व सोईसुविधा उपलब्ध असतील, अशा संस्थांना प्राधान्य देण्यात यावे. जिल्हा स्तरावरील समुपदेशन केंद्रात एक समुपदेशक व एक विधी सल्लागार कार्यरत असावेत. तालुकास्तरावरील समुपदेशन केंद्रात एक समुपदेशक व एक विधी सल्लागार कार्यरत असावेत. जिल्हा पातळीवरील समुपदेशक व विधी सल्लागार यांना दरमहा प्रत्येकी रु. १२०००/- पर्यंत मानधन देण्यात यावे. तालुका पातळीवरील समुपदेशक व विधी सल्लागार यांना दरमहा प्रत्येकी रु. ९०००/- पर्यंत मानधन देण्यात यावे.

यापुर्वी जिल्हा स्तरावर व पंचायत स्तरावर कार्यरत असणाऱ्या समुपदेशक व विधी सल्लागार यांना यापुढे वाढीव मानधन देण्यात यावे. नव्याने समुपदेशन केंद्र स्थापन करावयाचे झाल्यास वृत्तपत्रात जाहिरात देवून समुपदेशन केंद्र स्थापन करण्यात यावे. यासाठी स्वयंसेवी संस्थेची निवड करताना संबंधित संस्थेकडे आवश्यक मनुष्यबळ, आर्थिक क्षमता, जागा व सुविधा असाव्यात. ज्या संस्थेकडे जागा नाही, त्या संस्थेस जागा जिल्हा परिषद, पंचायत समितीमार्फतही उपलब्ध करून देता येईल. नव्याने समुपदेशन केंद्र स्थापन करावयाचे झाल्यास राज्य महिला आयोगाची सहमती घ्यावी. समुपदेशन केंद्राशी महिलांना संपर्क साधता यावा, यासाठी जिल्हा परिषद / पंचायत समितीमार्फत दुरध्वनीची सुविधा उपलब्ध करून द्यावी. दुरध्वनी व इतर कार्यालयीन खर्चासाठी दरमहा जास्तीत जास्त रु. १०००/- इतकी रक्कम खर्च करण्यात येईल. समुपदेशक व विधी सल्लागार यांचे मानधनाची रक्कम संबंधित संस्थेच्या नावे धनादेशाद्वारे अदा करण्यात येईल.

४) इयत्ता ७ वी ते १२ वी पास मुलींना संगणक प्रशिक्षण :-

शासकीय व निमशासकीय नोकरीसाठी एम.एस.सी.आय.टी. प्रशिक्षण अनिवार्य आहे. संगणकाबाबतचे ज्ञान, कौशल्य प्राप्त करण्यासाठी इयत्ता ७ वी व १२ वी पास मुलींना एम.एस.सी.आय.टी., सी. सी. सी. व समकक्ष असणारे प्रशिक्षण देण्यासाठी सदरहू योजना उपयुक्त राहिल. एमएससीआयटी प्रशिक्षण हा कार्यक्रम महाराष्ट्र ज्ञान महामंडळ मर्यादित, मुंबई (एम.के.सी.एल.) यांचेकडे हस्तांतरित केलेला असल्याने या महामंडळाचे अधिकृत प्रशिक्षण केंद्रात प्रशिक्षण आयोजित करावे. या परिक्षेचे फॉर्म ऑनलाईन भरावे लागत असून परीक्षा व प्रशिक्षण शुल्क फी आगाऊ भरावी लागते, त्यामुळे प्रशिक्षण संस्थांना आगाऊ रक्कम अदा करून प्रशिक्षण पूर्ण करता येईल. परीक्षा व प्रशिक्षण फी यामध्ये वारंवार होणारे बदलाप्रमाणे ही रक्कम निश्चित करावी. या योजनेचा लाभ, कुटुंबाचे वार्षिक उत्पन्न रु. १,२०,०००/- पर्यंत असलेल्या कुटुंबातील मुलींना प्राधान्याने देण्यात यावा.

५) तालुकास्तरावर शिकणाऱ्या मुलींसाठी होस्टेल चालविणे :-

ग्रामीण भागात माध्यमिक शाळा नसल्यामुळे इयत्ता ८ वी ते १० वी तसेच महाविद्यालयात शिकणाऱ्या मुलींना शिक्षण घेण्यासाठी स्वतःच्या गावांपासून लांब अंतरावर जाऊन रहावे लागते. तालुक्याच्या ठिकाणी जेथे माध्यमिक शाळा किंवा महाविद्यालय असतात, तेथे अशा मुलींना वसतीगृह उपलब्ध करून दिल्यास मुलींच्या शिक्षणाचे प्रमाण वाढेल. या योजनेखाली वसतीगृह इमारतीचे बांधकाम न करता, भाड्यावर इमारत / घर / फ्लॅट घेण्यात यावेत. सदर वसतीगृह स्वयंसेवी संस्थांमार्फत चालविण्यात यावीत. फक्त भाडे व प्रशासकीय खर्चासाठी अर्थसहाय्य देण्यात यावे. जेवणाचा खर्च लाभार्थ्यांनी सोसावा. त्याशिवाय लाभार्थीकडून

कोणतीही फी घेऊ नये. कमीतकमी १० मुलींसाठी एक वसतीगृह असावे. प्रशासकीय खर्चाची मर्यादा महिला व बाल कल्याण समितीने निश्चित करावी. तालुक्याच्या ठिकाणी किंवा पुढील शिक्षणाची व्यवस्था असलेल्या गावी व जिल्ह्याच्या ठिकाणी राहून शिक्षण पूर्ण करणे शक्य व्हावे म्हणून मुलींना अर्थसहाय्य द्यावे. अर्थसहाय्य DBT द्वारे देण्यात यावे. तालुका स्तरावर किंवा पुढील शिक्षणाची व्यवस्था असलेल्या गावी राहण्यासाठी रु.७०००/- व जिल्ह्याच्या ठिकाणी राहण्यासाठी रु.१०,०००/- एकरकमी लाभ देण्यात यावा. तसेच ज्या कुटुंबाचे वार्षिक उत्पन्न रु.१,२०,०००/- पर्यंत आहे अशा कुटुंबातील मुलींना प्राधान्याने लाभदेण्यात यावा. या योजनेतून लाभार्थ्यांची निवड महिला व बाल कल्याण समितीमार्फत करण्यात यावी.

तसेच सदर योजनेचा लाभ महिला व बाल विकास विभागांतर्गत कार्यरत असलेल्या बालगृहामध्ये दाखल करण्यात आलेल्या मुलींना देण्यात येऊ नये.

६) किशोरवयीन मुलींना व महिलांना जेंडर, आरोग्य, कुटुंबनियोजन, कायदेविषयक प्रशिक्षण :-

शाळा व महाविद्यालयातील किशोरवयीन मुलींचा विकास व सक्षमीकरण व्हावे, पोषण व आरोग्य विषयक दर्जा सुधारावा, त्याचप्रमाणे स्वच्छता, प्रजनन व लैंगिक आरोग्य, कुटुंब व बालकांची काळजी घेणे याविषयी किशोरींमध्ये जाणीव व जागृती निर्माण व्हावी, जीवनकौशल्ये, गृहकौशल्ये व व्यवसाय कौशल्ये, याबाबत किशोरींना मार्गदर्शन मिळावे, किशोरवयीन मुलींमध्ये आत्मविश्वास वाढावा, किशोरवयीन मुलींना विविध कायदेविषयक तरतुदींची माहिती मिळावी, म्हणून प्रतिवर्षी अंगणवाडी पर्यवेक्षिका, विधी तज्ञ, अनुभवी व संवेदनशील तज्ञ मार्गदर्शक यांचेमार्फत प्रशिक्षण शाळा आयोजित कराव्यात. यासाठी या तज्ञ मार्गदर्शकांना रु. १०००/- पर्यंत मानधन तसेच प्रवास भत्ता व महागाई भत्ता देण्यात यावा. त्याचे स्वरूप स्थानिक आवश्यकतेनुसार ठरविण्यात यावे. माता सक्षमीकरण, गरोदर माता, किशोरवयीन मुलींना लसीकरण, माता समिती बैठका व आहार विषयक मार्गदर्शन असे कार्यक्रम आयोजित करावेत. यासाठी खर्चाची मर्यादा महिला व बाल विकास समिती यांनी निश्चित करावी.

७) अंगणवाड्यांसाठी स्वतंत्र इमारत/भाडे :-

एकात्मिक बाल विकास विभागामार्फत मंजूर केलेल्या अंगणवाडींची संख्या मोठ्या प्रमाणात आहे. बऱ्याच अंगणवाड्या उघड्यावर, देवालय, समाजमंदीर, खाजगी इमारतीत जागा भाडेपट्ट्याने घेऊन भरविण्यात येतात. ज्या ठिकाणी अंगणवाड्यांना स्वतंत्र इमारत नाही, अशा ठिकाणी नविन अंगणवाडी इमारत बांधकामासाठी रक्कम रुपये ४.५० लक्ष पर्यंत निधीची तरतुद करण्यात यावी. महिला व बाल कल्याण विभागाने अंगणवाडी इमारत बांधकामामध्ये वाढ केल्यास, त्याप्रमाणे महिला व बाल विकास समितीस अंगणवाडी इमारत बांधकाम खर्चात वाढ करता येईल. जेथे अंगणवाड्यांसाठी जागा भाड्याने घेतलेल्या आहेत, अशा जागांचे भाडेमूल्य सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांनी निश्चित केलेल्या दरानुसार अदा करता येईल.

८) बालवाडी व अंगणवाडी सेविका, मदतनीस, पर्यवेक्षिका, आशा वर्कर्स आणि जिल्हा परिषदेअंतर्गत मानधन तत्वावर कार्यरत कर्मचारी यांना पुरस्कार देणे:-

बालवाडी व अंगणवाडीमध्ये उत्कृष्ट काम करणाऱ्या अंगणवाडी सेविका, मदतनीस, पर्यवेक्षिका, आशा वर्कर आणि जिल्हा परिषदेअंतर्गत मानधन तत्वार कार्यरत कर्मचारी यांना आदर्श पुरस्कार देता येईल. या योजनेसाठी वार्षिक रु. १५.०० लक्ष पर्यंत खर्च करता येईल. तसेच बालवाडी व अंगणवाडीमध्ये उत्कृष्ट काम करणाऱ्या अंगणवाडी सेविका, मदतनीस, पर्यवेक्षिका व आशा वर्कर आणि जिल्हा परिषदेअंतर्गत मानधानी तत्वावर कार्यरत महिला कर्मचारी यांना आदर्श पुरस्कार तसेच रु.५०००/- ते रु.१०,०००/- पर्यंत प्रोत्साहन अनुदान देण्यात यावे.

९) पंचायत महिला शक्ती अभियान अंतर्गत पंचायत राज संस्थामधील महिला लोकप्रतिनिधींना प्रशिक्षण व महिला मेळावे व मार्गदर्शन केंद्र :-

पंचायत संस्थांमध्ये महिलांना ५०% जागा राखीव ठेवण्यात आल्या आहेत. त्याअनुषंगाने त्यांची क्षमताबांधणी होणे आवश्यक आहे. पंचायत महिला शक्ती अभियान अंतर्गत पंचायत राज संस्थामधील तिन्ही स्तरातील महिला लोकप्रतिनिधींना प्रशिक्षण मिळावे यासाठी जिल्हा परिषदेतील महिला व बाल विकास विभागात मार्गदर्शन केंद्र स्थापन करण्यात यावे. या मार्गदर्शन केंद्रात एक एम.एस.डब्ल्यू. चे संगणक कौशल्य असलेल्या मार्गदर्शकाची कंत्राटी पध्दतीने मानधनावर नेमणुक करावी. यासाठी अर्ज मागणी करून मुलाखतीद्वारे त्रिसदस्यीय समितीमार्फत निवड करावी. या समितीचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी हे अध्यक्ष, उप-मुख्य कार्यकारी अधिकारी (बा.क.) हे सचिव व समाजकल्याण अधिकारी हे सदस्य असतील. या मार्गदर्शकाचे मानधन दरमहा रुपये १५,०००/- पर्यंत असावे. या केंद्रात दूरध्वनीची सुविधा असावी व त्यासाठी खर्चाची तरतूद करावी. या केंद्रामार्फत महिला सदस्यांना प्रशिक्षण देण्यात यावे. (उदा. क्रांतीज्योती धर्तीवरील प्रशिक्षण) तसेच महिला प्रतिनिधींसाठी प्रशिक्षण व महिला मेळावे आयोजित करावे. यासाठी वार्षिक रु. १०.०० लक्ष पर्यंत तरतूद करता येईल.

१०) बालवाडी व अंगणवाडी सेविका, मदतनीस, पर्यवेक्षिका यांचे प्रशिक्षण :-

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेअंतर्गत बालवाडी व अंगणवाडी सेविका, मदतनीस, पर्यवेक्षिका यांचे प्रशिक्षणासाठी तरतूद करणेत यावी. यासाठी किती तरतूद असावी, याबाबत महिला व बाल कल्याण समितीने निर्णय घ्यावा.

११) विशेष प्राविण्य मिळविलेल्या मुलींचा सत्कार :-

राज्यस्तरावर क्रीडा, कला, शिक्षण अशा विविध क्षेत्रात विशेष प्राविण्य मिळविलेल्या १८ वर्षाच्या आतील मुलांचा व मुलींचा सत्कार करण्यात यावा. यासाठी निधीची तरतूद करावी. पुरस्काराचे स्वरूप महिला व बाल कल्याण समितीने ठरवावे. त्यांना १० वी व १२ वी नंतरच्या उच्च शिक्षणासाठी आवश्यक आर्थिक मदत करण्यात यावी. याबाबतची रक्कम महिला व बाल कल्याण समितीने निश्चित करावी.

१२) महिला व बालकल्याण समिती सदस्यांचा दौरा :-

समितीस स्वतःच्या निधीमधून ग्रामपंचायत, पंचायत समिती, व जिल्हा परिषदेमध्ये निवडून आलेल्या महिला लोकप्रतिनिधींचे पंचायत राज, आदर्श गाव, निर्मल ग्राम, महिला बळकटीकरण, महिला व विकासाचे उपक्रम इ. विषयांची माहिती घेण्यासाठी अभ्यास सहलीचे राज्यांतर्गत आयोजन करावे. महिला लोकप्रतिनिधींना नाविन्यपूर्ण योजनांची माहिती घेण्यासाठी राज्याबाहेरील दौऱ्याचे आयोजन करता येईल. राज्यांतर्गत व राज्याबाहेर अशा सहलींसाठी प्रतिवर्ष जास्तीत जास्त रु. ५.०० लक्ष पर्यंत खर्च मर्यादा विहित करण्यात येत आहे.

गट "ब" च्या योजना (वस्तु खरेदीच्या योजना)

१३) अंगणवाडींना विविध साहित्य पुरविणे:-

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेखालील अंगणवाड्यांना एकात्मिक बाल विकास सेवेकडून विविध साहित्य पुरविण्यात येते. मात्र हे साहित्य अपूरे पडते त्यामुळे या अंगणवाडीतील, मिनी अंगणवाडीतील बालकांच्या सर्वांगीण विकासासाठी साहित्याची आवश्यकता असल्यास यावरील खर्च जिल्हा परिषदेने स्वतःच्या/ शासन निधीतून करावा. सदर साहित्यामध्ये शैक्षणिक व बौद्धिक विकासाला चालना देणारी विविध प्रकारची खेळणी, शारिरीक विकासासाठी आवश्यक खेळाचे साहित्य, शैक्षणिक तक्ते, चाईल्ड ट्रेकिंग सॉफ्टवेअर, प्रौढ वजनकाटे, इलेक्ट्रॉनिक वजनकाटे, इन्फेंटोमीटर, स्टेडीओमीटर, जलशुद्धीकरण यंत्रे, टेबल खुर्ची, कपाटे, चप्पल स्टँड, स्टील डिशेस, चमचे, ग्लास, सतरंजी, बस्करपट्टी, डिजिटल टिक्की, संगणक, अंगणवाडीतील मुला/मुलींना गणवेश वाटप इ. साहित्य पुरविण्यात येईल. अंगणवाड्यांना वीज कनेक्शन, नळ कनेक्शन ग्रामपंचायतीमार्फत पुरविण्यात यावे.

१४) कुपोषित मुलांमुलींसाठी व किशोरवयीन मुलींसाठी, गरोदर, स्तनदा माता यांना अतिरिक्त आहार :-

ग्रामीण भागातील अंगणवाडीचे कार्यक्षेत्रातील ६ महिने ते ३ वर्ष व ३ वर्षे ते ६ वर्षे वयोगटातील मुलामुलींना अंगणवाडीमार्फत आहार दिला जातो. या व्यतिरिक्त कुपोषित मुलांचे कुपोषणाचे प्रमाण कमी व्हावे यासाठी विशेष आहार म्हणून प्रोटीन सिरप, प्रोटीन पावडर, मायक्रोन्यूट्रीयंट सप्लीमेंटेशन सिरप, मिनरल व्हिटॅमिन्सचा पुरवठा करण्यात यावा. तसेच स्थानिक उपलब्धतेनुसार दुध, सोयादुध, चिककी, लाडू, अंडी, फळे, गुळ शेंगदाणे इत्यादी पौष्टिक व प्रथिनयुक्त आहार तसेच गर्भवती, स्तनदा माता व किशोरी मुलींसाठी लोहयुक्त गोळ्या देण्यात याव्यात. किशोरवयीन म्हणजेच १३ ते १९ वयोगटातील दारिद्र्य रेषेखालील शालेय व शाळाबाह्य मुलींना आवश्यक अशा आरोग्यविषयक साहित्याचे मोफत वाटप करण्यात यावे. (उदा. सॅनिटरी नॅपकीन इ.)

उपरोक्त साहित्याचा पुरवठा एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेअंतर्गत होत असल्यास या योजनेमधून सदर साहित्याचा पुरवठा करण्यात येऊ नये.

१५) दुर्धर आजारी मुलांचे शस्त्रक्रियेसाठी अर्थसहाय्य :-

ज्या कुटुंबाची आर्थिक परिस्थिती अत्यंत हलाखीची आहे अशा कुटुंबातील ० ते ६ वयोगटातील मुलामुलींच्या हृदय शस्त्रक्रिया, हृदय उपमार्ग शस्त्रक्रिया, अस्थिव्यंग असणाऱ्या, क्लेप पॅलेट, सेरेब्रलपाल्सी, कर्करोग, किडणीतील दोष अशा गंभीर शस्त्रक्रिया करण्यासाठी, त्या कुटुंबाला आर्थिक सहाय्य मिळावे म्हणून प्राथमिक तपासणीसाठी रु. १५,०००/- पर्यंत व ऑपरेशन झाल्यानंतर रु. ३५,०००/- पर्यंत किंवा प्रत्यक्ष झालेला खर्च यापैकी कमी असेल ती रक्कम अर्थसहाय्य म्हणून देता येईल. ज्या कुटुंबांनी अशा प्रकारच्या गंभीर शस्त्रक्रिया हॉस्पिटलमध्ये करून घेतलेल्या आहेत, त्यांच्या कागदपत्रांची शहानिशा जिल्हा आरोग्य अधिकारी यांच्याकडून करून घेण्यात येईल.

१६) महिलांना विविध साहित्य पुरविणे :-

यामध्ये पिठाची गिरणी, सौर कंदिल, शिलाई मशीन, पिको फॉल मशीन तसेच प्रचलित परिस्थितीनुसार पल्वराईझर (ओले / सुके दळण यंत्र) पशुधन संगोपन ज्यात शेळीपालन, कोंबड्यापालन, छोटे किराणा दुकान, मिनी दाल मील, घरगुती फळ प्रक्रीया उद्योग, घरगुती मसाला उद्योग साहित्य पुरविण्यात यावे. वस्तु वाटप करताना प्रति महिला जास्तीतजास्त रु. ३०,०००/- खर्च करण्यात यावा. तसेच प्रत्येक लाभार्थीचा १० टक्के सहभाग घेण्यात यावा. जमा होणाऱ्या लाभार्थी हिश्यामधून वस्तू साहित्य खरेदी करता येईल या योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी योग्य लाभार्थी मिळविण्याच्या अनुषंगाने पुरेशी व व्यापक प्रसिध्दी देऊन प्रथम अर्ज मागवून त्यातील दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबातील पात्र महिलांना या योजनेचा प्राथम्याने लाभ द्यावा. जर दारिद्र्य रेषेखालील महिला लाभार्थी पुरेशा प्रमाणात न सापडल्यास रु. १,२०,०००/- पर्यंत वार्षिक उत्पन्न असलेल्या अन्य महिला लाभार्थींना महिला व बाल कल्याण समितीच्या मान्यतेने या योजनेचा लाभ देण्यात यावा.

१७) ५ वी ते १२ वी पर्यंत शिकणाऱ्या मुलींसाठी सायकल पुरविणे :-

ग्रामीण व दुर्गम भागातील विद्यार्थीनींना त्यांच्या राहत्या गावापासून शाळेत जाण्या येण्यासाठी कमीत कमी २ किलोमीटर अंतर चालत जावे लागते, अशा विद्यार्थीनींना या योजनेचा प्राथम्याने लाभ देण्यात यावा. असे लाभार्थी संपल्यानंतर १ कि. मी. पेक्षा जास्त अंतरावरील विद्यार्थीनींना जिल्हा परिषदेच्या मान्यतेने लाभ देण्यास हरकत नाही. सर्वसाधारण लाभार्थींनाही या योजनेचा लाभ देता येईल. परंतु लाभ देताना दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबातील पात्र विद्यार्थीनींचा प्राथम्याने विचार करण्यात यावा.

१८) घरकुल योजना :-

घटस्फोटीत, परितक्त्या व गरजू महिला तसेच राज्यातील भिक्षेकरी गृहातून सुटका होवून जिल्ह्यात पुनर्वसनासाठी वास्तव्यास आलेल्या महिलांना दोलायमान परिस्थितीत जीवन जगावे लागते. याचा विचार करता ज्या महिलांकडे हक्काचे घर नाही अशा वार्षिक उत्पन्न रु. १,२०,०००/- पर्यंत असणाऱ्या महिलांना हक्काचा निवारा मिळावा म्हणून रु. ५०,०००/- पर्यंत घरकुलासाठी खर्च करण्यात यावा.

१९) अनाथ मुलींसाठी शालेय साहित्य खरेदीसाठी अर्थसहाय्य:-

अनाथ अथवा एकल पालक आई किंवा वडील असलेल्या तसेच अंगणवाडी ते इयत्ता १० वी पर्यंतच्या मुलींसाठी शालेय साहित्य, दप्तर, शालेख भी व इतर आवश्यक खर्चासाठी DBT द्वारे रु.२०००/- पर्यंत अर्थसहाय्य देण्यात यावे. सदर योजनेचा लाभ ज्या मुलींच्या पालकांचे वार्षिक उत्पन्न रु.१,२०,०००/- पर्यंत असेल अशांना देण्यात येईल.

२०) प्रचार व प्रसिद्धी:-

महिला व बाल कल्याण विभागास योजनेंतर्गत प्राप्त होणाऱ्या एकूण रकमेच्या ५ टक्के किंवा रु.२५.०० लक्ष पर्यंतची रक्कम सदर योजनांच्या प्रचार, प्रसिद्धी व दस्तऐवज (Documentation) करिता खर्च करण्यात यावी.

२१) मुलींना कन्यादान साहित्य वाटप करणे :-

दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब तसेच ज्या कुटुंबाची वार्षिक उत्पन्नाची मर्यादा रु.१,२०,०००/- पर्यंत आहे अशा कुटुंबातील मुलींना कन्यादान साहित्य वाटप योजना लागू राहिल. या योजनेंतर्गत लाभार्थ्यांची निवड महिला व बाल कल्याण समितीमार्फत करण्यात यावी.

महिला व बालविकास विभागाने सुचविलेल्या पुढील २ योजनांचा समावेश करण्यात येत आहे.

२२) अतितीव्र कुपोषित बालक (SAM) मुक्त ग्रामपंचायतींना दरवर्षी रु. ५०,०००/-बक्षीस देणे :-

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेंतर्गत जिल्ह्यात कार्यरत असलेल्या बाल विकास प्रकल्पातील ज्या गावात किंवा ग्रामपंचायत क्षेत्रात अतितीव्र कुपोषित बालकांची संख्या शुन्य होईल त्या ग्रामपंचायतीला दरवर्षी अतितीव्र कुपोषित बालक (SAM) मुक्त ग्रामपंचायत म्हणून घोषित करण्यात येवून त्या ग्रामपंचायतीला रु.५०,०००/- चे बक्षीस देण्यात येईल.

२३) स्वमालकीच्या अंगणवाडी केंद्राना पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा, विद्युत जोडणी, शौचालय बांधकाम इ.

सुविधा उपलब्ध करून देणे :-

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेंतर्गत जिल्ह्यात कार्यरत असलेल्या ज्या अंगणवाडी केंद्राना स्वतःच्या इमारती आहे. परंतु या अंगणवाडी केंद्रामध्ये पिण्याच्या पाण्याची सोय, विद्युत सुविधा, शौचालय सुविधा नाही अशा अंगणवाडी केंद्राना या सुविधा प्राधान्याने उपलब्ध करून देणे. याकरीता जिल्ह्यातील अंगणवाड्याचे सर्वेक्षण करून सुविधा उपलब्ध करून द्यावयाच्या अंगणवाडी केंद्राची यादी सुनिश्चित करावी व संबंधित विभागाच्या समन्वयाने जिल्हा परिषद निधीतून उपरोक्त सुविधा उपलब्ध करून देणे.

२४) अंगणवाडी केंद्र इमारत दुरुस्ती:-

राज्यात जिल्हा परिषद तथा विविध प्रकारच्या निधीतून अंगणवाडी केंद्र इमारतीचे बांधकाम करण्यात आले आहे. परंतु अंगणवाडी केंद्र इमारत दुरुस्तीसाठी कोणतेही लेखाशिर्ष नाही. ज्या इमारती खुप जुन्या व मोडकळीस आल्या आहेत त्यांची दुरुस्ती होण्यासाठी निधी उपलब्ध होणे आवश्यक आहे. ही बाब लक्षात घेता अंगणवाडी दुरुस्तीची कामे करण्यासाठी जिल्हा परिषदेच्या स्वतःच्या उत्पन्नातून महिला व बाल कल्याण समितीकडील १०% निधीतून खर्च करण्यात यावा.

२५) पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर महिला सन्मान पुरस्कार:-

महिला व बाल विकास विभागाने संदर्भ क्र. ४ च्या शासन निर्णयान्वये प्रत्येक ग्रामपंचायत/गट ग्रामपंचायत क्षेत्रातील दोन कर्तबगार महिलांना पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर यांच्या जयंती निमित्त दिनांक ३१ मे रोजी "पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर महिला सन्मान पुरस्कार" देऊन सन्मानित करण्याचा निर्णय घेतला आहे. सदर शासन निर्णयामध्ये पुरस्काराचे स्वरूप, पात्रता निकष, पुरस्कारार्थी महिलेची निवड करण्याची कार्यपद्धती व यंत्रणा निश्चित करण्यात आले आहे. सदर पुरस्कारासाठी प्रति ग्रामपंचायत/गट ग्रामपंचायत अपेक्षित असलेला अंदाजे रु. २०००/- इतका खर्च महिला व मुलींना सर्व क्षेत्रात सक्षम करण्यासाठी जिल्हा परिषद क्षेत्रात महिला व बाल कल्याण समित्यांना उपलब्ध होणा-या जिल्हा परिषदेच्या उत्पन्नाच्या १०% निधीतून करण्यात यावा.

२. या शासन निर्णयातील गट "अ" च्या प्रशिक्षण व सक्षमीकरणाच्या योजनांसाठी समितीच्या एकूण निधीपैकी ५०% आणि वस्तु खरेदीच्या योजनांसाठी ५०% निधी खर्च करण्यात यावा. परंतु गट "अ" वरील खर्च रु. १.०० कोटीपेक्षा जास्त होत असल्यास उर्वरित निधी गट "ब" च्या योजनांकडे वळविण्यास मुभा राहील. एकूण खर्चाच्या ३% टक्के रक्कम अपंग महिला आणि बालकांसाठी खर्च करण्यात यावी.

गट "अ" च्या प्रशिक्षण व सक्षमीकरणाच्या योजनांसाठी खर्च करावयाच्या ५०% निधीपैकी २०% निधी योजना क्रमांक १ मधील "मुलींना व महिलांना व्यावसायिक व तांत्रिक प्रशिक्षण देणे" या कौशल्य विकास व व्यावसायिक प्रशिक्षण योजनेवर खर्च करावा. उर्वरित ३०% रक्कम गट "अ" मधील इतर योजनांसाठी खर्च करावी.

३. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२५०५३०१२१९१९३५२० असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(सागर मनोरे)

कार्यासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत ,

१) मा. राज्यपाल यांचे सचिव,

- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
- ३) मा.उपमुख्यमंत्री तथा मा. मंत्री नगरविकास यांचे प्रधान सचिव,
- ४) मा.उपमुख्यमंत्री तथा मा. मंत्री वित्त व नियोजन यांचे प्रधान सचिव,
- ५) मा.मंत्री (ग्रामविकास) यांचे खाजगी सचिव,
- ६) मा.राज्यमंत्री (ग्रामविकास) यांचे खाजगी सचिव,
- ७) मा. विधानसभा/ मा. विधानपरिषद सदस्य (सर्व),
- ८) मा. अध्यक्ष जिल्हा परिषद, सर्व,
- ९) मा. मुख्य सचिव याचे वरीष्ठ स्वीय सहायक,
- १०) अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव सर्व मंत्रालयीन विभाग,
- ११) मा. प्रधान सचिव, महिलांचे हक्क व कल्याण समिती, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय विधान भवन, मुंबई,
- १२) मा. प्रधान सचिव, पंचायत राज समिती, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधान भवन मुंबई,
- १३) विभागीय आयुक्त (सर्व),
- १४) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व),
- १५) आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, ३ चर्च रोड पुणे-४११००१,
- १६) संचालक, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना, कोकण भवन, नवी मुंबई,
- १७) निवड नस्ती, कार्या- यो-११.